

Politik som ett osakligt spel eller som oenighet i sak?

Ledande socialdemokraters och moderaters reflektioner om de båda partiernas politik och ideologi samt om det svenska partisystemet

Mikael Rundqvist

Politics as an Unobjective Game or as Objective Disagreement? Leading Politicians from The Social Democratic Party and The Moderate Party Discuss the Politics and Ideology of the Two Parties and the Swedish Party System

This is a study of the empirical presence of two opposite ideal types for political behavior: Politics as an Unobjective Game and Politics as Objective Disagreement. Politics as an Unobjective Game is defined by aspects such as not answering questions, not telling the truth, distorting facts, ignoring complexities, backbiting and not admitting mistakes. Politics as Objective Disagreement is quite the opposite and focuses on disagreements that are real. To examine the existence of the different aspects of the two ideal types eight leading politicians from The Social Democratic Party and The Moderate Party were asked to give their view on their ideology and politics. They think that there is a greater consensus nowadays on what the scope and tasks should be for the welfare state, but they also see political and ideological differences between them regarding taxes and privatization. Their reflections are more in line with the aspects of one of the two ideal types: Politics as Objective Disagreement.

Politiker har förstås liksom människor i allmänhet i någon mening alltid framfört lögnar i olika former (Fuller 2018). Forskning pekar dock på att desinformationens omfattning har ökat under senare tid, inte bara i samband med de allmänna valen (se t.ex. Bennett & Livingston 2018 och Wikforss 2017). Det främsta politikerexemplet på detta idag i västvärlden är den amerikanske just bortröstade presidenten Donald Trump, vars omfattande bruk av alternativa fakta och lögnar är omtalade – och har varit vägvinnande. Det finns därtill

Mikael Rundqvist är verksam vid Avdelningen för statsvetenskap, Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling (IEI), Linköpings universitet.
E-post: mikael.x.rundqvist@liu.se

tecken på att anhängarna till Donald Trump inte förefaller finna den amerikanske presidentens omfattande bruk av osanningar vara särskilt anmärkningsvärda eller klandervärda – så länge som den egna politiska uppfattningen och saken gynnas (se t.ex. Resnick 2017). Liknande fenomen framträder i Europa, till exempel i England under Boris Johnson och brexitprocessen; där Johnson i samband med kampanjen inför folkomröstningen om brexit i juni 2016 förde fram uppenbara lögnar om storleken på den summa som England varje vecka betalar till EU. Lögnen tycks ibland framstå som ett mer eller mindre befogat instrument i ett osakligt politiskt spel som handlar om att få igenom den egna ståndpunkten. Vissa demokratiskt valda ledare och politiker förefaller vara så starkt fokuserade på sitt eget intresse att de verkar vara beredda att manipulera fakta för att uppnå sina mål. Detta väcker frågor som har med den representativa demokratins grundvalar att göra. Representeras vi av hårdhudade och oärliga politiker snarare än av sakliga och mänskliga? I den här studien görs ett avgränsat test av om desinformation och osakliga politiska spel tränger sig på även i Sverige.

De två idealtyperna

Politiska tänkare och filosofer har sedan länge formulerat olika idéer om hur politiker är och bör vara. Ett klassiskt exempel är Platon som i "Staten" (2019) bland annat framställer idéer om den långvariga erfarenhet och skolning som fordras för att bli en vis styrande i den grekiska stadsstaten. Niccolò Machiavelli utlägger i "Fursten" (2009) sina ofta uppmärksammade tankar om de realpolitiska kraven på en ledare i ett medeltida Italien bestående av en rad små stater. I Tyskland cirka fyrahundra år senare finner Max Weber i texten "Politik som yrke" (1977) att i huvudsak tre egenskaper är avgörande för en politiker, nämligen lidelsefullhet, ansvarskänsla och sinne för proportioner. Sinnet för proportioner är enligt honom den avgörande psykologiska egenskapen hos en politiker. Ett sådant sinne utmärks enligt Weber av förmågan att låta realiteterna inverka på en själv utan att man mister sin inre fattning och sans. Fåfängligheten – behovet av att själv stå i förgrunden och synas så mycket som möjligt – utgör därtill enligt Weber en oerhört stark lockelse för politikern. Den kan leda till att denne begår en eller båda av dödssynderna inom politikens område, osaklighet och ansvarslöshet (Weber 1977: 80-82).

Utgångspunkten i denna studie är att jag vill undersöka om desinformation och lögnar framträder vid ett mera allmänt och vardagligt samtal om partier och ideologier med svenska politiker – eller om så inte är fallet. Idag tillämpar statsvetare olika metoder och analytiska perspektiv vid sina studier av politik och politiker, men mig veterligen finns ingen beprövad, färdig eller självklar analysapparat att tillgå just för detta ändamål, så det förefaller rimligt och

behövt att med stöd av tidigare forskning söka formulera en applicerbar sådan.

Sanningssägande är ett tema som genomsyrar mycket av den akademiska forskningen om politiker (Corbett 2014: 509). Vad specifikt gäller förvanskandet av fakta så analyserar den amerikanske statsvetaren James P Pfiffner (2020) president Donald Trumps användande av lögn, som Pfiffner menar har skadat det amerikanska politiska systemet och Trumps egen trovärdighet. Trump ljugar mycket och enligt Pfiffner mycket mer än tidigare amerikanska presidenter, även om också de sistnämnda heller inte alltid höll sig till sanningen. Pfiffner delar in Trumps lögn i fyra olika typer; triviala, överdrifter och självförhärliganden, lögn för att vilseleda samt flagranta lögn (egregious lies). Den senare typen av lögn framhåller Pfiffner som den mest allvarliga. Nedan kommer jag att i mitt material söka efter förekomst av de olika typer av lögn som Pfiffner talar om, särskilt den flagranta typen.

Utifrån tankar hos den brittiske statsvetaren och före detta Labourparlamentarikern Tony Wright kan Max Webers utpekande av osaklighet som en dödssynd inom politiken tillsammans med Pfiffners idéer placeras in i en större tankemässig helhet där lögnen framstår som ett mer eller mindre befogat instrument i ett spel som handlar om att få igenom den egna ståndpunkten och förverkliga de egna målen.¹ Tony Wright finner att mycket av det folkliga missnöjet mot politiker beror på att de uppfattas vara inblandade i ett sorts spel, vars regler möjliggör att frågor lämnas obesvarade, sanningar inte behöver sägas, fakta förvanskas, komplexitet bortses ifrån och motståndare förtalas – allt i jakten på politiska fördelar. ”Effekten av spelet är inte bara att människor får nog av den ständiga jakten på politiska poäng, utan de upphör också att tro på vad politiker säger eftersom de finner att det de säger enbart är en del av spelet” (Wright 2013: 449).

Men Tony Wright antyder också en annan möjlighet, och därmed också en helt annan tankemässig helhet. Då spelaspekten av politik är en huvudsaklig anledning till att människor tycker illa om politiker så finner Wright att det kanske är dags att undersöka om politik kan utföras på ett annat sätt. Detta, säger han, skulle innebära att politiker är mera rakt på sak, att de ärligt svarar på frågor, genom att undvika jakten på politiska poäng, inte alltid förtalar sina opponenter, arbetar tillsammans när de kan, medger politikens komplexitet och begränsningar, säger sanningen om problemen, samt erkänner att de kan begå misstag (Wright 2013: 450). ”Politik behöver och frodas av oenighet och konkurrens, men oenigheten ska vara verklig, och handla om saker som betyder något, inte vara av typen förutsägbara och ritualiserade oenigheter om

1 Spelteori i vidare mening har sedan länge analyserats och tillämpats av statsvetare, internationellt till exempel av Jon Elster (1982) och i Sverige av Leif Lewin (2017), Axel Hadenius (1981) och Jörgen Hermansson (1990).

allting som enbart förvandlar politik till ett spel” (Wright 2013: 451, jfr Corbett 2015: 480, 2016: 534, 541).

Tony Wrights tankar kan formuleras som två motsatta och specifika idealtyper (se figur 1): Jag kallar dem ”Politik som ett osakligt spel” (typ A) samt ”Politik som oenighet i sak” (typ B). Från Wrights tankegoods har jag nedan också formulerat och på den lodräta ledden i figuren placerat in de fyra olika aspekter som han berör; fråge- och faktaaspekter, aspekter av politikens förutsättningar, relationsaspekter, samt aspekter som har att göra med självinsikt och ödmjukhet. Den begreppsapparat som detta utgör kommer jag framdeles att söka använda mig av vid analysen av åtta svenska politikernas utsagor.

Figur 1. Två motsatta idealtyper av hur politiker uppträder

	Typ A: ”Politik som ett osakligt spel”	Typ B: ”Politik som oenighet i sak”
1) Fråge- och faktaaspekter	Lämnar frågor obesvarade Säger inte sanningen om problemen – är osakliga: Förvanskar fakta	Svarar uppriktigt på frågor Säger sanningen om problemen – är sakliga: Förvanskar inte fakta
2) Aspekter av politikens förutsättningar	Bortser från politikens komplexitet och begränsningar	Beaktar politikens komplexitet och begränsningar
3) Relationsaspekter	Förtalar motståndare, arbetar inte tillsammans	Förtalar inte sina motståndare, arbetar tillsammans när de kan
4) Aspekter av självinsikt	Erkänner inte att de kan begå misstag	Erkänner att de kan begå misstag

Till operationaliseringarna av de två idealtyperna återkommer jag något närmare under nästa rubrik, men de olika typer av lögnar som Pfiffner talar om kan betraktas som en precisering av rutan A 1) i figuren, det vill säga av fråge- och faktaaspekterna i idealtypen A. Också den osaklighet och ansvarslöshet som Weber nämner hör hemma under idealtypen A, medan förstås – omvänt – den saklighet och ansvarskänsla som Weber efterlyser snarare kan placeras in under idealtypen B – sakligheten då i rutan B 1) och ansvarskänslan nog under hela idealtyp B.

Som ett allmänt underliggande – eller åtminstone nära liggande – stöd för idealtyp B kan även tankar från statsvetaren Jack Corbett framhållas. Corbett har under senare år författat flera artiklar om hur det är att vara politiker, varför folk är så missnöjda med politiker och varför vi behöver dem. Den representativa demokratin, menar han, fungerar inte utan politiker och det är en av denna styrelseforms stora styrkor att de som tror att de kan och faktiskt gör en konstruktiv skillnad väljer att göra det (Corbett 2015: 480). Mot bilden av politiker som självfixerade, hycklande, makthungrande och oärliga ställer han antagandet att politiker tror att de kan och faktiskt gör en konstruktiv skillnad i de människors liv som de representerar (Corbett 2016: 534, 541, Naurin 2009).

Materialet och tillvägagångssättet

Detta är inte så mycket en studie av själva det politiska värvet eller spelet i sig, snarare en kartläggning av eventuella spår eller indikationer på det. Utgångspunkten är att pröva om politiker är så anpassade till eller påverkade av ett osakligt spel att det framgår även vid ett längre och mera vardagligt samtal med dem om politiska spörsmål. Upplägget vilar på tanken att det sannolikt inte är särskilt givande att ställa direkta frågor om hur politikerna själva förhåller sig till obesvarade frågor, förvanskade fakta, bristande insikter om politikens komplexitet och begränsningar, förtal av den politiska motståndaren, oviljan att samarbeta över partigränser samt sin ovilja att erkänna misstag. För att undersöka aspekter som dessa fordras andra sätt att gå till väga – och detta arbete är ett försök eller test i detta avseende.²

Efter 2014 års allmänna val i Sverige intervjuade jag åtta ledande politiker om hur de ser på sina egna partier och deras ideologi, varandras partier och på partisystemet. Politikerna i fråga är eller har varit verksamma på kommun-, riksdags- och EU-nivå. Det rör sig om fyra socialdemokratiska respektive fyra moderata företrädare, utifrån en tanke om att rikta sökarljuset mot företrädare för de båda partier som brukar kallas statsbärande – vid en tid då det ofta talades om att dessa partier var mer lika varandra än kanske någonsin tidigare. Hur ser de själva på frågan om deras partier närmar sig varandra?

Fyra olika teman utgör grunden för intervjuerna. För det första: Hur de fyra respektive företrädarna för Socialdemokraterna och för Moderaterna ser på *sitt eget parti* – dess ideologi, praktiska politik – och på eventuella skillnader mellan nivåerna (kommun, riket, EU); för det andra: Hur företrädarna ser på *det andra partiet* – dess ideologi, praktiska politik, och; för det tredje: Hur de åtta olika partiföreträdarna ser på *partisystemet*, hur det ser ut och hur det eventuellt har förändrats över tid; samt för det fjärde och sista: Intervjupersonernas syn på vilka *faktorer som ligger bakom* hur partisystemet ser ut och hur det eventuellt har förändrats. Ett fokus på dessa fyra teman bör utgöra en adekvat grund för att få fram en lödig och sammanhållen bild av om de intervjuade politikerna finner att deras respektive partier närmar sig varandra eller inte.³

Hur ser då planen ut för att få fatt på om de intervjuade politikerna uttrycker sig osakligt snarare än sakligt? Avsikten här är att presentera resultaten av denna intervjustudie och samtidigt redovisa ett utfört test utifrån den analysapparat som introduceras här ovan, under och i samma ordningsföljd

2 En viktig och svår fråga, som bland andra Corbett reser (2016: 541), är den om hur vi kan veta om politiker talar sanning eller ej. Dessvärre finns inte utrymme att gå in djupare på detta tema i denna studie.

3 De åtta djupintervjuerna pågick i mellan en till två timmar och baserar sig på semistrukturerade frågor – tillsända intervjupersonerna några dagar före respektive intervju. Sammanlagt resulterade de inspelade intervjuerna i totalt 54 transkriberade A4-sidor. Under själva intervjuerna sökte jag styra politikerna så litet som möjligt, till exempel med idéer om hur statsvetenskapen eller jag själv ser på olika centrala begrepp, dimensioner eller skalor. Jag ser det som angeläget att i hög grad låta de enskilda politikernas uppfattningar och röster framgå på sin egen grund (jfr Corbett 2014: 508).

som de fyra just nämnda temana. Testet utifrån analysapparaten handlar om att avgöra om de fyra olika aspekterna av idealtypen A eller idealtypen B väsentligen är för handen och i så fall i vilken utsträckning. Då de framstår som så genomgripande kommer fråge- och faktaaspekterna att ges det största utrymmet i detta arbete – de tre övriga aspekterna i figur 1 kommer således att ägnas mindre uppmärksamhet. I vilken mån är det då möjligt att avgöra om de intervjuade politikerna svarar uppriktigt på frågorna, säger sanningen om problemen och inte förvanskar fakta; snarare än att de lämnar frågor obesvarade, inte säger sanningen eller förvanskar fakta? I fokus för analysen står framför allt politikernas utsagor om verkligheten – deras verklighetspåståenden – och dessa kan ju i Tingstens mening som bekant prövas (se dock Corbett 2016: 541). Vid genomförandet av denna analys så kommer jag även att ta hjälp av relevanta delar av tidigare, främst statsvetenskaplig forskning – till stöd för mina olika tolkningar i stort. Jag kommer alltså inte att stå ensam vad gäller olika huvudsakliga bedömningar av de intervjuade politikernas skilda påståenden och positioner.

I linje med detta så finner jag det också fullt möjligt att i materialet spåra förekomsten av eventuella flagranta lögnar – i Pfiffners mening. Det är dessa lögnar som jag främst kommer att leta efter i materialet nedan. Också de flagranta lögnerna utgör ju beskrivningar och påståenden om verkligheten. Som exempel på sådana lögnar framhåller Pfiffner Trumps återkommande påståenden om att den tidigare presidenten Barack Obama inte föddes i USA utan i Kenya, trots att Obama öppet uppvisade sitt födelseintyg samt att ansvariga myndigheter styrkte dess äkthet. Som ett ytterligare exempel lyfter Pfiffner fram Trumps påstående att USA har ett stort handelsunderskott i förhållande till sin granne i norr, framfört vid ett möte i mars 2018 med Kanadas premiärminister Justin Trudeau.⁴ Förekommer lögnar av liknande flagranta slag i mitt material så bör de vara möjliga att se. De övriga tre typerna av lögnar kan nog vara svårare att detektera, men de är inte lika allvarliga för det demokratiska systemet (jfr Pfiffner 2020).

Tillvägagångssättet består således av ett antal moment. Först kommer jag att redovisa vad de åtta politikerna har att säga om de fyra temana. Ett centralt moment är sedan att jämföra mina intervjupersoners olika utsagor mot befintlig forskning – företrädesvis i slutet av respektive presenterat tema och avsnitt. Om uppenbara osakligheter visar sig då – eller i någon annan mening är uppenbara – blir också momentet att överväga förekomsten av Pfiffners olika typer av lögnar aktuellt. Ytterligare ett moment är att klura på i vilken mån

4 Det som enligt Pfiffner gör detta till en flagrant lögn är att den är så uppenbart i strid med etablerade fakta, att den gjordes i ett direkt möte med Trudeau, samt att Trump senare förklarade att han vid tiden för mötet inte hade en aning om storleken på handelsunderskottet. Ändå skröt han senare om sitt undvikande bemötande i förhållande till Trudeaus invändningar mot påståendet och demonstrerade därmed sin ringaktning för den objektiva verkligheten och sanningen (Pfiffner 2020).

övriga tre aspekter av de båda idealtyperna visar sig i materialet. Relationsaspekterna är kopplade främst till det andra temat – hur de båda partierna ser på varandra. Aspekterna som har att göra med politikens förutsättningar och självinsikt kommer jag att fokusera på främst under det fjärde temat.

Till detta kommer möjligheten att vi framdeles möter något väsentligen annat än en tämligen avgränsad och specifik idealtyp. Det finns anledning att anta att hur politiker uppträder varierar beroende på kontexten. Det är till exempel en sak att hålla partiinterna möten och en annan att möta konkurrenter direkt i partiledardebatter i valrörelser och liknande. Politiker uppträder på flera olika arenor – väljararenan, den parlamentariska arenan och den interna arenan – och villkoren på dessa skiljer sig åt (jfr Sjöblom 1968 och Hinnfors & Rosén Sundström 2014). Tanken att semistrukturerade samtalsintervjuer inte bjuder in till lögner och osakligheter utan snarare till uppriktiga och seriösa samtal ligger rätt nära till hands.

Den här studien utgår från tanken att tillämpa de två idealtyperna ovan inom en kontext eller arena som a priori inte kan förväntas präglas främst av idealtypen ”Politik som ett osakligt spel”. Om den idealtypen visar sig vara framträdande i en studie som denna finns det anledning att på allvar vara bekymrad över tillståndet inom politikerskrået. Då är risken stor att så är fallet också i de flesta andra sammanhang i vilka politiker återfinns.

Första temat – del 1: Synen på det egna partiet – Socialdemokrater om Socialdemokraterna

Hur ser då de båda partiernas företrädare på sig själva och på sin egen ideologi – till att börja med Socialdemokraterna – och hur kan deras utsagor kopplas till de två idealtypernas olika aspekter? Socialdemokratiska kommunalrådet och tidigare partisekreteraren Lars Stjernkvist ser två tydliga drag inom sitt eget parti. Det ena är att det finns samma drivkraft när det gäller samhällsförändringen idag som för 50 och 75 år sedan – nämligen övertygelsen att samhället blir bättre om det blir mer jämlikt. ”Denna aspekt är hela den ideologiska utgångspunkten”. Det andra är synen på politiken: ”En anständig kompromiss har alltid varit mer värd än en renlärig reservation. Att försöka utnyttja den makt man har för att åstadkomma resultat – för mig är det själva kärnan i socialdemokratisk politik. /.../ Praktiken är så att säga ideologin”. Det viktigaste för Lars Stjernkvist är att varje dag pröva: ”Vad är det som ger ett rättvist, mer jämlikt samhälle. Teorin blir då ganska kortfattad”.

Dåvarande socialdemokratiska kommunalrådet Lena Micko, numera statsråd, konstaterar att partiet suttit vid regeringsmakten under ett stort antal år, vilket har gjort det mycket resultatintriktat. ”Vi har varit långt ifrån fluffiga visioner, visioner som inte går att förverkliga. Utan vi har tvingats att hela tiden säga sådant som också ska förverkligas”. Socialdemokraternas adelsmärke är,

framhåller hon, att ha tydliga krav och förväntningar på att det är ett partnerskap för att förändra ett samhälle, det vill säga att samhällsförändringen sker tillsammans med människor, med företag, med föreningar och organisationer, medborgare, på olika sätt. ”Detta synsätt är präglad så mycket av att vi inte tycker att politiken är långt ifrån, utan den är i människors vardag.”

För den socialdemokratiska riksdagsledamoten Teresa Carvalho är den ideologiska analysen bestående: ”Det finns en konflikt mellan arbete och kapital; det är fortfarande det som vi hänger upp vår ideologiska analys på. Det handlar om att bryta strukturer, orättvisa strukturer som skapar ojämlikhet, ofrihet – och det i sig tycker jag är intressant – men sedan så är det mycket ändå som förändras, så socialdemokrati är något som vi hela tiden skapar”. För Teresa Carvalho går momentet ”den praktiska politiken” inom socialdemokratin hand i hand med pragmatismen, konsten att utgå från det man har. Detta synsätt innebär enligt henne en öppenhet för att anpassa sig efter hur omvärlden ser ut eller fungerar, att utifrån den socialdemokratiska ideologiska analysen förändra de faktiska omständigheterna, reformera.

För den tidigare europaparlamentarikern Göran Färm är det socialdemokratiska partiet idag allt mindre så att säga teoretiskt ideologiskt, jämfört med vad det var på 1970-talet och före andra världskriget. ”Däremot kan man ju säga att det finns ett antal delvis ideologiska men också väldigt praktiskt politiska fundament för partiet som lever kvar; synen på en svensk nordisk modell, välfärdspolitik, höga skatter, stark fackföreningsrörelse. Hela det här samspelet mellan ett par olika faktorer som präglar den svenska modellen har gradvis utvecklats sedan andra världskriget, och faktiskt blivit praktisk politik”. Sedan så menar han att det finns nyanser inom partiet. ”Hur ska vi se på privata inslag i välfärden? Hur ska vi se på friskolor och på privat äldreomsorg? I frågor som dessa finns nyansskillnader, men inga grundläggande skillnader”.

När det gäller nivåerna och särskilt synen på EU råder inom Socialdemokraterna – enligt de intervjuade personerna – ungefär samma syn inom partiet, men med vissa noterbara skillnader, eller aspekter. Göran Färm ser här för sin del två tydliga skillnader eller aspekter inom socialdemokratin: ”För det första så har man på lokal nivå till exempel varit mera öppen för att bryta upp blockpolitiken. Sedan, vad gäller EU, så tycker jag att partiet har varit rätt dåligt ärligt talat, man har litet beröringsskräck inför det här med EU, och att göra saker tillsammans med socialdemokratin i andra länder i Europa – för att den ser litet annorlunda ut. Här finns en stor svaghet i socialdemokratins politikutveckling”. Den kritik som Göran Färm här riktar mot det egna partiet – om misstag begångna av det egna partiet inom EU-politiken – kan ses som en sorts kollektiv självinsikt enligt idealtyp B (”Politik som oenighet i sak”), alternativt som insikter om politikens komplexitet.

Statsvetaren Jonas Hinnfors talar om att partiet har gått från en situation präglad av ideologisk säkerhet och leverans till ett läge karakteriserat av

ideologisk vilshenhet och reformstopp. Hinnfors konstaterar att forskningens huvuduppfattning om den socialdemokratiska partifamiljen i olika länder i gemen är att den ideologiska utvecklingen har inneburit en uttunning av tankar om kollektiv, offentliga lösningar och statlig reglering samt en ökad betoning på marknadslösningar, valfrihet och individualism. Detta kan självklart förstås som en rörelse högerut bland vänsterns huvudsakliga partier, inte minst under mitten på 1990-talet (jfr Mouffe 2005: 5f). Samtidigt presenterar Hinnfors uppfattningen att gjorda marknadsreformer har syftat till att lösa de problem som välfärdsstaten står inför, för att kunna rädda den och öka dess legitimitet – något som är ett centralt socialdemokratiskt mål. Hinnfors sammanfattar den svenska socialdemokratins ideologiska kärnvärden som vikten av att ständigt leverera nya resurser för välfärdsstaten. ”Så länge resurser kan frigöras för ständigt nya reformer har partiet / ... / kunnat vila i sin ideologi. Vid resursproblem däremot har de ideologiska målen kommit i bakvattnet” (Hinnfors 2015: 140).

Med Hinnfors' perspektiv och vokabulär så skulle den ideologiska vilshenheten och reformstoppet kunna ses som obesvarade frågor enligt den första raden av idealtyp A (”Politik som ett osakligt spel”). Ingen av de fyra intervjuade Socialdemokraterna är under detta tema på ett mera direkt sätt inne på att partiet har fått allt svårare med att föra fram nya reformer (se dock fotnot 14 nedan). Därtill skulle nog flera väljare och andra bedömare idag ställa sig tveksamma till beskrivningen av det som flera av de intervjuade är inne på, nämligen att den socialdemokratiska politiken utformas i och för människors vardag, ja kanske till och med betrakta denna uppfattning som ett förvanskande av fakta. Min analys är att denna hållning till stor del utgör ett värderande normativt ideal för de intervjuade Socialdemokraterna, alltså en idé om hur en socialdemokrat bör vara. Därtill är väl hållningen som sådan något slags förhållningssätt till politikens komplexitet – även om det kanske inte alltid ger några uppenbara förslag till lösningar och ståndpunkter att utgå från människors vardag, inte minst då denna så ofta skiljer sig åt mer eller mindre påtagligt. Beträktat som en verklighetsbeskrivning så stämmer väl således påståendet att den socialdemokratiska politiken utgår från människors vardag mer eller mindre väl från fall till fall. Sett ur ett historiskt perspektiv så har det ju dock varit en socialdemokratisk framgångssaga att lotsa fram reformer som har varit relevanta för många människors vardag, till exempel den allmänna tjänstepensionsreformen på 1950- och 1960-talen.

Min tolkning är att de intervjuade socialdemokratiska företrädarna ger en ganska så sammanhållen bild av hur de ser på sitt eget parti – förstås med vissa skillnader i nyanser, eller variationer och betoningar – som till exempel att Teresa Carvalho formulerar sig något mera påtagligt traditionellt ideologiskt om konflikten arbete kontra kapital. Den rörelse i riktning mot mer av acceptans för marknadslösningar, valfrihet och individualism som Hinnfors beskriver

känns igen i flera av intervjuerna med de socialdemokratiska politikerna; likaså den socialdemokratiska betoningen av pragmatismen och välfärdsstaten som ett centralt instrument. Några flagranta lögnar i Pffifers mening syns inte till, inte heller några uppenbara självförhållanden eller lögnar för att vilseleda. De politiska motståndarna förtalas inte.

Första temat – del 2: Synen på det egna partiet – Moderater om Moderaterna

Enligt dåvarande moderata oppositionsrådet Fredrik Bergkvist ser utländska besökare och hans egna släktingar från USA ideologin i moderaternas historia som en rätt så komplex sak. ”Vi är ett värdekonservert parti, som fortfarande är väldigt liberalt – och det finns inte i så många andra länder, i Västeuropa & i omvärlden”. Som värdekonserverta beståndsdelar framhåller han familjens betydelse, individens förhållande till familjen och familjens ansvar för uppfostran. Själv blev han moderat i mitten på 1990-talet, för att det kändes som att partiet var framtidsinriktat, och duktigt på att föra fram systemkritik. Om praktikens relation till ideologin säger han att ideologin kommer fram varje gång det ska skrivas ett program och dylikt. ”Den praktiska politiken har följt ideologin, exempelvis arbetslinjen”. Vad gäller hållningen i EU, så finner Fredrik Bergkvist att den är bra, men att den ibland har varit rätt svår att kommunicera ut: ”För det har uppfattats som att vi anser att allt som EU gör är per definition bra. Vi skulle behöva komma tillbaka till EU-s grundvärde(n), nämligen att det som är allra bäst med EU – det är gratis, så som fri rörlighet och öppna gränser – det berikar Sverige. Men det sämsta, det kostar mest, alltså fiskepolitiken och jordbrukspolitiken”.

Det finns bärande idéer som lever kvar över tid inom Moderaterna menar tidigare kommunalrådet Paul Lindvall. ”Det handlar bland annat om hur vi ser på individen – om betoningen av individens styrka – liksom om tilltron till ett starkt företagande och en ansvarsfull ekonomi, samt att förena valfrihet med ett ansvarstagande”. Å andra sidan framhåller han att förändring måste ske ibland, annars dör partierna, liksom att nya frågor förstås också tillkommer. ”Jag är glad över utvecklingen med Nya Moderaterna. Vi har lyft fram gamla värderingarna om arbete som Socialdemokraterna delvis (kanske) övergivit”. Paul Lindvall menar att partiet uppvisar en tydlig kontinuitet sedan 1970-talet. ”Dessförinnan definierade vi oss för mycket utifrån vad vi var emot, som socialism med mera”.

Moderata riksdagsledamoten Betty Malmberg finner att: ”I grunden ligger ju en ideologi kvar, även sakområden som moderater och konservativa har lyft sedan anno dazumal. Det handlar om det här med att tydligare betona individens ansvar, ett starkt försvar – vilket ju litet, kan man säga, kom på skam med alliansregeringen – det handlar om tron på marknadskrafterna”.

Samtidigt betonar hon att moderater ändå ser samhället som en garant, en yttersta garant, alltid, för att ingen samhällsmedborgare ska komma på skam eller inte få sitt rättmätiga välfärdssamhälle tillgodosett. Nya Moderaterna är ett sätt att paketera politiken i syfte att göra den mera lättsmält, eller aptitlig, för att få fler att förstå vad det handlar om. ”Vi vill förklara att vi är en spelare på arenan, inte bara någon som finns till för vissa samhällsklasser, utan ge möjligheter för att stärka individer, oavsett lön. Konstruktionen av jobbskatteavdragen visar på detta – procentuellt fick de med lägsta inkomsterna störst fördel”. Hon framhåller också att det inom partiet finns två tydliga ideologiska vinklingar, det konservativa och det liberala, att föra samman.

Den tidigare europaparlamentarikern och vice statsministern Gunilla Carlsson förklarar att hon i början av sin politiska karriär kommer in i ett parti som är väldigt styrt utav 1980-talets förnyelse och förändringsdriv, som började formulera en ny politik under Gösta Bohman, med fortsatt modernisering under Ulf Adelsohn. ”Pendeln svänger, till och med de konservativa (Burkeanhängarna) blir litet mer radikala. Man knöt inte näven i fickan längre utan började formulera en egen politik under Bohman”. Hon menar att många inom statsvetenskapen försummar något när de bedömer Moderaterna som parti. ”Det är ju att vi framförallt är ett nationellt parti, som uppstår främst för kungen, kronan och kyrkan. Det finns fortfarande kvar, på ett sätt, i alla fall när jag jämför som ansvarig för internationaliseringen”. Hon fann det som något angenämt när Moderaterna fick en partiledning – under Fredrik Reinfeldt – som lägger såväl ideologierna som historien litet åt sidan och sätter litet andra aspekter och ingångar i blickfånget. ”Hur ser Sverige ut idag?! Vad är vår roll? Vi blev duktiga på att använda verkligheten och på att lyfta fram god ledning och en ändamålsenlig maktutövning”.

Gunilla Carlsson ser vissa spänningar över tid inom Moderaterna när det gäller synen på de olika nivåerna: ”Vi hade en tid när vi – under arbetet med den nuvarande Europeiska konventionen och dess fri- och rättigheter – var beredda att driva maktörflyttningen väldigt långt. En eufori över utvidgningen och eurons tillkomst med mera rådde. Men under tiden som vi också satt i regeringsställning så blev vi tyvärr litet mer nationalstaternas Europa, än det jag uppfattade att vi var när jag 1995 satt i Europaparlamentet. En vanlig hållning inom partiet var, gärna samarbete kring handelsfrågor och en del annat, men annars, vad håller de på med där inom EU?”. Hon lyfter också fram oviljan inom Moderaterna att diskutera starka regioner. ”Vi har varit litet räddhågsna – rädda att förlora makten i Stockholm och riket”.

Den kritik som Gunilla Carlsson och Fredrik Bergkvist riktar mot det egna partiet inom EU-politiken kan – liksom den som Göran Färm framför för socialdemokraternas räkning – ses som en sorts kollektiv självinsikt enligt idealtyp B (”Politik som verklig oenighet i sak”). Det som hon säger om regionerna kan liksom kritiken mot partiets EU-politik också ses som olika hållningar som

har att göra med politikens komplexitet, och som nog även bygger på olika värderingar och skilda prioriteringar inom det egna partiet (jfr Lindström 2020).

Statsvetarna Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson går igenom forskningsläget vad gäller Nya Moderaternas ideologiska utveckling. Detta läge beskriver de på så sätt att Moderaterna uppfattas som betydligt mer liberalt under 1980- och 1990-talen än under perioden dessförinnan. De ser en oenighet i forskningen som handlar om hur pass uttalade konservativa drag som partiet bibehöll vid denna tid (Ekengren & Oscarsson 2015/2: 158). Talet om att partiet har gått mot mitten beskriver de förenklat som att tidigare självklara liberala positioner som omfattande skattesänkningar, förändrad arbetsrätt och en stark nattvårstat har modifierats under Reinfeldts tid som partiledare. Förslagen om skattesänkningar har visserligen delvis legat fast men omfattat också människor med förhållandevis låga inkomster och parats med en tydlig arbetslinje. Arbetslinjen motiveras både med tanken om individens frihet – det ska löna sig att arbeta – och med tanken att alla ska bidra till det gemensamma. ”Här skulle man alltså kunna säga att Moderaterna kombinerar liberala drag (individens frihet) med mer konservativa drag (om ett gemensamt mål för det kollektiv som utgör staten) vilket har bidragit till att Moderaterna har velat upprätthålla det statliga stödet till kommuner och landsting /.../ Hela projektet de Nya moderaterna har i någon mån handlat om att Reinfeldt och hans innersta krets accepterade delar av den socialdemokratiskt framväxta välfärdsstaten” (Ekengren & Oscarsson 2015: 159, se även Lindbom 2010: 144, 149-151).

Min tolkning är i korthet att bilden av hur de intervjuade moderata politiska företrädarna ser på sitt eget parti framstår som relativt sammanhållen – förstås med vissa skillnader i nyanser, eller variationer och betoningar. Den omorientering som Ekengren och Oscarsson pekar på under Reinfeldt och alliansregeringen känns väl igen. Den återkommer hos alla de intervjuade moderata representanterna, inklusive rörelseriktningen in mot mitten, respektive blandningen av konservativt och liberalt, som alla de fyra Moderaterna talar om. Till detta hör även utsagor om acceptandet av den välfärdsstat som vuxit fram till stor del under socialdemokratiska regeringar. Inte heller här syns några flagranta lögnar i Pfiffners mening till, inte heller några uppenbara självförhållanden eller lögnar för att vilseleda. De politiska motståndarna förtalats inte.

Andra temat – del 1: Synen på det andra partiet – Socialdemokrater om Moderaterna

Den just beskrivna utvecklingen hos Moderaterna bekräftas till stor del av de intervjuade Socialdemokraterna. Teresa Carvalho menar att andra partier har förändrats mer, ideologiskt sett, än vad hennes eget parti har gjort, inte minst det Moderata samlingspartiet. ”Nya Moderaterna, rörde sig mot vänster, inte minst vad gäller arbetsmarknadspolitik – med ett fokus på arbete, att

bekämpa arbetslösheten. Det är ju en helt annan hållning än vad man hade för 50 eller 75 år sedan” (jfr Clayton Thomas 1975: 12-18, 46).

Göran Färm är inne på samma linje som Teresa Carvalho. Den stora förändringen, den för honom mest dramatiska, det är moderaternas förändring – från konservativt till mer liberalt. ”Partiet ägnade under en period sin politik åt opposition av den socialdemokratiska modellen, där man ville riva ned och privatisera och talade om den offentliga sektorn som den ofantliga sektorn – detta var mycket av deras prägel under 1970- och 1980-talet, även vid början av 1990-talet. Så att moderaternas förändring från det extremliberala privatiseringspartiet till ett parti som ändå i huvudsak accepterar den svenska modellen, det är ju den mest dramatiska förändringen på den borgerliga kanten. Men jag är fortfarande inte riktigt säker på att övertygelsen om den svenska modellens förtjänster sitter riktigt lika djupt hos Moderaterna som hos oss”.

Lars Stjernkvist ser likartade tendenser. Moderaterna har intagit en mer pragmatisk hållning under senare år, i riktning mot mitten. ”Vi underskattade denna rörlighet, inte minst jag själv. Det är inte bara retoriska förändringar, som vi från början felaktigt sa eller trodde. De har också i många frågor verkligen förändrats och accepterat sådant som de tidigare var mot, därför att de upptäckt att det fungerar. Ta till exempel arbetsrätten, villkoren i arbetslivet. Tryggheten på arbetsmarknaden har också i moderata ögon visat sig vara en fördel – inget hot – därför ska vi inte ändra på den”. Han menar vidare att det är naturligt att det parti inom borgerligheten som är störst, och som ligger närmast till att leda en regering, alltså Moderaterna idag (hösten 2014), är det partiet som på något sätt leder och som drar mot mitten. ”Därför att ju närmare makten du kommer desto mer angelägen blir du att också tala om vilka områden du faktiskt tycker fungerar bra och inte vill förändra”. Dock finner Lars Stjernkvist inte att alla skillnader mellan Moderaterna och hans eget parti har suddats ut. ”De har fortfarande kvar övertygelsen om att det går att skapa bra lösningar för alla med en betydligt svagare politik i meningen betydligt lägre skatter – där kvarstår den grundläggande konflikten i svensk politik”.

Lena Micko har dock en annan syn än Carvalho, Färm och Stjernkvist. ”Moderaterna menade tidigare att individen ska vara fri från staten och fritt få bestämma själv. I regeringsställning har Moderaterna behövt förändra synen på (välfärds)staten något, men sålde ändå ut (gemensamma) nationella tillgångar, som apotek och skolor. Detta är en stor ideologisk skillnad anser jag. Jag anser att Moderaterna bestämde sig för att byta språk, och delvis byta politik. De talade om att bli ett arbetarparti. Man gick ut och sa saker. Men, när man sedan ser till den förda politiken så stämmer inte det. För vad har hänt under de åtta år som alliansen styrde? Alla studier visar att samhället har glidit isär, människor hamnar utanför. Saker som man sa, stämmer inte med resultatet, så det finns en skillnad mellan ord och handling i alliansregeringen. Hade de fått fortsätta fyra år till (i regeringsställning efter 2014) hade vi säkert fått se ännu

fler exempel på det. I synen på skolorna finns en stor ideologisk skillnad mellan oss och Moderaterna, där de vill tjäna pengar”.⁵

Alla de fyra intervjuade Socialdemokraterna talar på litet olika sätt om Moderaternas positionsförflyttning i riktning in mot mitten över tid. Detta gör det sedan naturligt att tankar väcks även om hur långt i denna riktning – och hur nära det egna partiet – som Moderaterna har rört sig. Uppfattningarna om den nuvarande skiljelinjen uttrycks sedan på olika sätt; hos Göran Färm som en viss tvekan om huruvida det moderata stödet för den svenska modellen är lika djupt som det socialdemokratiska och hos Lars Stjernkvist som en fråga om skilda synsätt på skattenivåerna. Längst går Lena Micko som ser stora ideologiska skillnader mellan de två partierna. Att de fyra Socialdemokraterna delvis ser olika på relationen och på Moderaternas positionsförflyttning kan betraktas som naturligt och vara baserat på skilda betoningar av vissa delar av en komplex verklighet; dessutom finns ju stöd för tanken att till exempel friskolereformen gick väldigt fort och långt, inte minst ur ett internationellt perspektiv (se även vad Gunilla Carlsson säger om just detta, nedan under rubriken fjärde temat del 2). Något förtal av den typ som återfinns i idealtyp A syns inte till, snarare framträder en tämligen klar bild av politiker som i Wrights mening söker blottlägga de verkliga oenigheterna mellan de båda partierna på ett sätt som mer är i linje med idealtypen B.

Andra temat – del 2: Synen på det andra partiet – Moderater om Socialdemokraterna

För att då övergå till hur de intervjuade Moderaterna ser på Socialdemokraterna så startar Fredrik Bergkvist ut med att anlägga ett historiskt perspektiv. ”Inom arbetarrörelsen så la man tidigare en stor vikt vid att du som individ ska göra rätt för dig. Denna hållning har väl kommit att bli utbytt mot en trygghetsaspekt, att du som individ inte ska behöva oroa dig om du blir arbetslös etcetera. Du behöver inte lita på släkt och vänner med mera – vi (staten/samhället) löser det åt dig”. Han konstaterar också att socialdemokratin över tid på ett tämligen framgångsrikt sätt har lyckats formera sig för att hitta nya baser och grupper bland väljarna.

Betty Malmberg ser principiella skillnader mellan sitt eget parti och Socialdemokraterna. ”Vad gäller individens ansvar – vad skiljer från Socialdemokraterna? De har en kollektivistisk syn, hela tiden. Kontrastera detta mot att du som person också har ett ansvar i förhållande till olika saker. Och likaså det här med systemen; Socialdemokraterna har gjort oändligt mycket gott för

5 Här är det väl bland annat fråga om någon form av uttryck för politik som ett spel – i synen på det andra partiet – men det är väl inte helt klart hur utsagan ska klassas utifrån figur 1.

Sverige⁶, men där man hela tiden på något vis har ambitionen att få alla med, vilket kanske har gjort att du inte har mött alla”.

Paul Lindvall menar att Socialdemokraterna har stannat av i den förnyelseprocess som partiet var inne på under 1980 & 1990-talen (och ger därmed stöd åt Hinnfors tankar i detta avseende). ”Nu är det litet mer så att partiet definierar sig utifrån vad man är emot. Partiet har litet svårt att veta vad det vill – det handlar om makten för dess egen skull, om man ska vara elak”.⁷ Paul Lindvall betonar också en väsentlig förändring som har skett under senare tid. ”Tidigare definierade sig alla partierna i förhållande till Socialdemokraterna. Detta är den bästa och viktigaste förändringen – så är det inte nu längre. Den tiden är förbi. Socialdemokraterna är inte regeringsbärande för all tid (längre). Inte heller gick partiet fram i valet 2014”.

Gunilla Carlsson ringar in några aspekter som hon idag ser som gemensamma, särskilt för de stora partierna i förhållande till de mindre. ”Vi får idag fram politiker som förhåller sig till vardagsproblemet. Det är om man så vill ett praktikens primat, som inte minst drabbar de stora partierna – detta att man alltid måste vara valbar. Följden blir att framför allt de stora partierna, Moderaterna och Socialdemokraterna, inte riktigt vågar ha de där stora ideologiska diskussionerna, för de riskerar urarta”. Hon finner att det är lättare för de mindre och ytterkantpartierna att fånga också rörelser i tiden. ”Och väljarna vill nog ha ideologier, så de stora kolosserna får nog akta sig litet. Svårigheten för de stora på denna punkt beror på ambitionen att vara statsbärande. Därför jag tror att Moderaterna kommer att få allt svårare att ha en ideologisk drivkraft, samma med Socialdemokraterna när det kommer till handling. Makten går litet före. Makten lägger en hämsko på kreativiteten. De andra kan cirkla runt litet grand, och förhålla sig”.

De intervjuade Moderaterna ser mer eller mindre tydliga skillnader mellan det egna partiet i förhållande till Socialdemokraterna. Vissa teman återkommer, som inte minst har att göra med skiljet individen kontra kollektivet (samhället/staten). Sammantaget framträder också här mer av en bild i linje med idealtypen ”Politik som oenighet i sak”. Båda partierna ser alltså verkliga skillnader dem emellan men formulerar dem på olika sätt – mer om detta i nästa avsnitt. Något förtal i enlighet med idealtyp A syns inte till.⁸

Tidigare forskning i ämnet partiskillnader pekar i olika riktningar. Redan år 1952 förklarar Herbert Tingsten i en artikelserie i tidningen *Dagens Nyheter* att motsättningarna i fråga om ideologier och värderingar de politiska partierna

6 Är detta ett exempel på en trivial lögn eller helt enkelt uppriktiga lovord från en politisk motståndare?

7 Se fotnoten innan den närmast föregående (vid Lena Mickos reflektioner).

8 Det är därtill intressant att notera likheterna mellan Lars Stjernkvist och Gunilla Carlsson när det gäller synen på de villkor som de stora statsbärande partierna verkar under – att närheten till makten fordrar ett fokus på vardagsproblemen och begränsar utrymmet för ideologiska diskussioner (jfr Kirchheimer 1990, Katz & Mair 1995).

emellan är obefintliga eller obetydliga, i Sverige och även i andra – vad han omväxlande benämner – framgångsrika, lyckosamma eller harmoniska demokratier (Tingsten 1966:5). Chantal Mouffe talar om ett status quo som har blivit normaliserat och framställt som det sätt på vilket saker och ting verkligen är, och om partier vars mål är att skapa konsensus i mitten, deklarerad som den enda typen av politik som är anpassad till det nya informationsamhället (Mouffe 2005: 5f). I Foucaults anda talar Nikolas Rose om den avancerade liberalismen, bland annat som en strategi att styra individerna via deras egen frihet. Mot bakgrund av den sociala välfärdsstatens utmaningar, bortom högerpolitiken men utifrån många gemensamma premisser med neoliberalismen, verkar både vänster och höger i politiken på basis av denna ism (Rose 2010: 83f, 139f).

Å andra sidan rymmer svensk valforskning resultat som allmänt sett pekar klart i riktning mot att partierna i väljarnas ögon står ganska konstant och relativt långt ifrån varandra – även om en viss rörlighet över tid förstås förekommer i olika avseenden vad gäller enskilda partier (se t.ex. Oscarsson & Holmberg 2016: 209). Även i studier med andra metoder har statsvetarna från Göteborg kommit fram till motsvarande övergripande slutsatser: ”Det finns en mycket utbredd uppfattning i den svenska politiska debatten om att partierna åsiktsmässigt står varandra så nära att det är svårt att skilja dem åt. Resultaten i denna studie ger inget stöd för den bilden. Tvärtom är spridningen mellan partierna påtaglig” (Karlsson & Gilljam 2014: 40). Under senare år har ju också mycket av analysen i ämnet handlat om den så kallade GAL-TAN-skalan, vilken bland annat syftar till att fånga och karakterisera en ökad spridning mellan partierna också i andra avseenden än inom ramen för den sedvanliga vänster-högerdimensionen. Ytterligare ett sätt att se på saken framställs av Peter Mair när han – apropå frågan om partiaivstånd och förändring eller ej – förklarar att ”givet det inblandade antalet dimensioner, partisystem kan bestå såväl som förändras, och de kan göra så på en och samma gång”; samt att vi har att göra med ”så många dimensioner att det är svårt att tala om transformation per se” (Mair 1990: 16, Dalton, Farrell & McAllister 2013: 121)

Tredje temat – del 1: Socialdemokrater betraktar partisystemet

Teresa Carvalho tänker ibland på sitt parti i förhållande till andra partier i något sorts system. ”Absolut, det måste man nästan göra, när det är så påtagligt att kartan har ritats om. Det mest påtagliga är väl att vi är så många fler partier idag. Det är klart att detta påverkar. Vi funderar på varför vi inte når upp till de där 40, 50 procenten. Och så är vi jättesjälvkritiska, vilket man absolut behöver vara, men man behöver också komma ihåg att det är mycket svårare att få ett större väljarstöd när det finns åtta partier, åtta mer eller mindre etablerade partier att välja på, än på den tiden det fanns fem – vilket ju var normaltillståndet då”.

Lars Stjernkvist menar att det i en något så när fungerande samhällsmodell – i ett fungerande samhälle – skulle vara väldigt förvånande om inte människorna där accepterade en del av de förändringar som har skett. ”Det skulle ju vara väldigt konstigt om alla frågor som har varit stridsfrågor på något sätt förblev stridsfrågor även sedan de väl var genomförda. För det skulle ju tyda på att en stor del av befolkningen hela tiden upplevde att det här funkar ju inte. Så jag tycker inte att det är konstigt att det sker ett närmande till mitten /.../ ... alltså, så länge som samhället utvecklas någotsånär positivt”. Han ger också exempel på några frågor i vilka vänster och höger i politiken har flyttat sig närmare varandra, och vidareutvecklar även sina tankar om varför de har gjort så. ”Det är den mogna demokratis naturliga konsekvens att partierna närmar sig mitten, i meningen att det finns saker som vi har upptäckt att det här fungerar ganska bra. Att finansiera sjukvården kollektivt och att du har rätt till sjukvård oavsett om du är rik eller fattig, jamen det är en ganska bra lösning. Det här var en kontroversiell lösning för 75 år sedan, men idag är det inte det, därför att det här har visat sig fungera ganska bra. Och att vi har ett betydande privat ägande över näringslivet har också visat sig vara bra”.

Enligt Göran Färm är de största och tyngsta politiska frågorna för de allra flesta väljarna hur vi ska ha det med pensioner, med äldreomsorg, med skola och med a-kassan. ”Och när då spännvidden i synen på detta har minskat kan man väl säga att det ideologiska spektrumet i de här frågorna har krympt. Staten ska inte göra allt ens enligt Vänsterpartiet och företrädarna för nattvaktarstaten är idag inte många.” Han menar dock att det ligger kvar en del ideologiska skillnader, till exempel i debatten om vinster i välfärden. ”Men de får inte praktiskt genomslag på samma sätt som de fick tidigare. På något sätt så har den svenska modellen i praktiken så tydligt visat sin styrka att ingen har det politiska modet att på allvar ifrågasätta den. Och då blir de ideologiska skillnaderna mindre och mindre tydliga. Sedan så kan man väl säga att framväxten av sd (och tidigare mp) har gjort att de ideologiska dimensionerna har blivit mera mångfasetterade”.

Lena Micko har även vad gäller detta tema en delvis annan uppfattning än sina tre partikollegor. ”Det är inte så att partierna tappar sina ideologier, som inte minst media talar om, utan det är ett förhållningssätt”. Hon håller alltså inte med om en återkommande bild i media vid denna tid – om bilden av samlingen i mitten, på ett ställe. ”Jag anser att Moderaterna bestämde sig för att byta språk, och delvis byta politik. De talade om att bli ett arbetarparti. Man gick ut och sa saker. Men, när man sedan ser till den förda politiken så stämmer inte det. För vad har hänt under de åtta år som alliansen styrde? Alla studier visar att samhället har glidit isär, människor hamnar utanför. Saker som man sa, stämmer inte med resultatet, så det finns en skillnad mellan ord och handling i alliansregeringen.”. Hon menar att partierna bekräftar varandra i media genom att samlas i mitten i media kring någon sorts ”hur det ser ut bild”

– att partierna har ett intresse att framstå som så. ”Men – i själva verket – tittar man på partiprogram och annat så ser det annorlunda ut. Skillnaden mellan partierna är större om man studerar partiprogrammen. Och sedan så har du då – med de här främlingsfientliga krafterna som har vuxit sig starka – en arena inom politiken som har blivit influerad – inte minst i Frankrike, Holland. Det har vuxit fram en långtidsarbetslöshet – och en vana vid densamma – som har blivit en grogrund, och som har fött ett avståndstagande till politiken och till samhället”.

Tredje temat – del 2: Moderater betraktar partisystemet

Enligt Paul Lindvall finns det kvar en tydlig vänster-högerdimension i synen på höga eller låga skatter, på individen, på valfrihet, vad gäller företagande och på samhället. ”Den har inte försvunnit, alla partier är inte lika. Vi tycker ju att staten tar över för mycket från individ och familj och så. Så detta är fortfarande en väldigt viktig dimension. Dimensionen tillväxt- icke tillväxt finns ju också, och på den definierar sig mp på en annan position än till exempel vi och Socialdemokraterna⁹, som ju ser tillväxt som en förutsättning för mycket annat. Sedan så har vi europaperspektivet – Vp och Sd är de minst europavänliga, Mp är också kritiska. Dessa tre rätt är lika i dessa avseenden”. Dock finner han att det på det stora hela taget råder mindre skillnader mellan partierna idag än för till exempel 100 år sedan.

Också för Fredrik Bergkvist lever vänster-högerskalan kvar. ”Väldigt tydligt, skulle jag säga. Sedan så försöker alla partier tala om att den inte existerar, på olika sätt. Det har väl delvis att göra med att, ska du vinna val i Sverige så vinner du dem i mitten, aldrig på höger- eller vänsterkanten. Så frågan blir då hur partierna i mitten kan gå mot höger eller vänster för att säkra upp en majoritet. Valen vinnas i mitten men höger-vänsterskalan finns alltså i allra högsta grad kvar i det politiska systemet.” Liksom Paul Lindvall är inne på så finner han att man även kan lägga en y-axel i det hela, i någon sorts statsvetenskaplig mening, men att skalan är rätt stabil över tid, som skala betraktad. ”Sedan så har ju samhället öppnats upp. Samhällsutvecklingen har väl i stora delar gått före politikutvecklingen, eller partiernas inre liv. Väldigt mycket har med öppenhet att göra. EU-inträdet och de stora flyktingströmmarna har gjort att samhället har blivit mindre homogent. Partierna måste kunna spela på flera planhalvor.”

Betty Malmberg talar om att Moderaterna över tid har gått från höger in mot mitten och Socialdemokraterna från vänster in mot mitten. ”Ja, så menar jag. För vi har en hel samling, en drös av partier där. Det är inte lätt för en väljare att veta, idag, vad som skiljer ut ett parti från ett annat. Det kan jag se”.

9 Här antyds en ofta framhållen samsynsdimension mellan moderater och socialdemokrater.

Hon vill inte se en konsensuspolitik som gör att det blir nästan förlamande för landet. ”Det kan finnas en fara i att om alla går till mitten, så kanske det blir för likriktat allting. Vi måste ha en dynamisk känsla i landet som gör att du går vidare, att du är en spelare globalt, som gör att du kan attrahera personer, företag, forskare med mera – som gör att det händer någonting. För det måste stå för någonting det här också att vi säger att det blir för trångt i mitten. Politiken måste också kunna visa på olika utvecklingsmöjligheter. Det är ju inte att tydliggöra för väljarna, egentligen, samlingen i mitten”.

Gunilla Carlsson menar att politiken under de kommande åren kommer att bli mycket av problemhantering, och inte så mycket av ideologier. ”Jag tror inte på ideologiernas död, men ideologier kommer i olika faser. Det var till exempel en jättestark fas i början på 1980-talet, som handlade om friheten och EG, den ekonomiska krisen och löntagarfonderna. Det var kul och lätt att hålla på med ideologier då. Politik idag är ”förbaskat svårt”, alltså, det finns inte så mycket utrymme för stora visioner, det finns inte resurser, det finns inte heller mandat, politiken är så kortsiktig. Så jag tror att vi kommer se allt mer av ideologisk uttunning, och kanske litet mer av... vem som är bäst på att ta hand om mina pengar... vem jag kan lita på, vem orkar formera sig och vem orkar göra jobbet”. Till detta lägger hon några reflektioner om antalet partier. ”Vi har ju fler partier nu, än vad vi kanske någonsin har haft, som får utrymme i media; så, det har pressats ihop – men vi har fått fler partier.”.

Mycket pekar under detta tema i riktning mot idealtypen ”Politik som verklig oenighet i sak”. Några flagranta lögner går inte att se. Det finns över partigränserna en återkommande bild av en riktning mot mitten, samtidigt som det finns en dominerande uppfattning om kvarstående ideologiska och särskiljande aspekter mellan moderater och socialdemokrater – uttryckta på litet olika sätt – liksom omnämnanden av den inverkan som mängden partier samt blockpolitiken har. Några av de intervjuade politikerna antyder också GAL-TAN-skalan inklusive den ökade betydelsen av främlingsfientliga politiska krafter. Som tydliga insikter om politikens komplexitet och begränsningar framstår inte minst Lars Stjernkvists resonemang om den mogna demokratin och Gunilla Carlssons tankar om villkoren för att bedriva profilerad politik idag.

Statsvetarna David Karlsson och Mikael Gilljam finner att den ideologiska konflikten mellan vänster och höger i svensk politik handlar både om politikens mål och om dess medel. I enkätstudier som omfattar samtliga politiker i riksdag, landsting och kommun finner de att ökad inkomstjämlighet i Sverige är ett mål som de allra flesta politiker ställer sig bakom. Även politiker i partier som står till höger är överlag positiva till detta eller ställer sig neutrala till att öka inkomstjämligheten. Också frågan om hur stor man som politiker anser att den offentliga sektorn bör vara präglas av relativt sett mindre åsiktsskillnader mellan partierna. ”Det är istället i frågor med mer utvecklade förslag

om skatter, privatisering och vinster i välfärden som partierna är som mest polariserade. Vänster-högerkonflikten i svensk politik tycks i den meningen handla mindre om politikens allmänna mål om synen på ekonomisk rättvisa och det offentliga roll, och desto mer om politikens medel för att uppnå dessa mål” (Karlsson & Gilljam 2014: 39).

Reflektionerna som framkommer i denna intervjustudie med åtta politiker stämmer rätt väl överens med slutsatserna hos Karlsson och Gilljam. De intervjuade politikerna pekar i olika avseenden på förekomsten av polariserade skillnader mellan de två partierna som främst har att göra med det som Karlsson och Gilljam anger som politikens medel för att uppnå mål, och som avser exempelvis mer utvecklade förslag om skatter och privatiseringar. Främst hos en socialdemokrat som Lena Micko återfinns uppfattningar som går företrädesvis i en riktning som avser avgörande skillnader i synen på ekonomisk rättvisa och det offentliga roll, mer i riktning mot politikens mål och en mera fundamental skillnad mellan hennes eget parti och Moderaterna.¹⁰

Fjärde temat – del 1: Socialdemokrater om de bakomliggande faktorerna

Få eller inga direkta osakligheter eller flagranta lögnar har blivit uppenbara då de åtta politikerna ovan talar om sitt eget parti, varandras, samt om hur de ser på partisystemet. Inte mycket talar för att de skulle börja uppvisa sådana nu, när deras syn på vilka faktorer som ligger bakom hur partisystemet ser ut ska efterhöras. Men är deras uppfattningar snarare i linje med idealtyp B – finns fler spår av självinsikt och insikter om politikens komplexitet? Innan jag samtalande med de åtta politikerna om deras syn på denna studies fjärde och sista tema – vilka *faktorer som ligger bakom* hur partisystemet ser ut – lät jag dem innan respektive intervju i punktform ta del av i forskningen förekommande faktorer och fenomen (uttryckta i de källor som återfinns i slutet av det andra temat ovan).¹¹ I sammandrag så responderade de mer och kraftigare på vissa faktorer än andra, samt tillförde vissa mera egna synpunkter och uppfattningar. Över huvud taget så gäller här att deras svar framstår som ännu mera särpräglade och varierade än vad som gäller under de tre andra temana, vilket kanske inte är så anmärkningsvärt, med tanke på detta temas stora spännvidd.

Lars Stjernkvist nämner internationaliseringen som en faktor och betonar

10 Lena Micko på ena sidan och Gunilla Carlsson på den andra framstår nog som de båda mest långt ifrån varandra stående intervjupersonerna i sina respektive uppfattningar om politikens villkor, ideologins betydelse och om hur partisystemet ser ut.

11 Dessa är; den sociala strukturen (socioekonomi); synen på välfärdsstaten och statens roll; synen på inkomst- & förmögenhetsfördelning; rörligheten bland väljarna; partiernas organisationsstil och partikultur; religion och/eller post-materialism; kultur & etnicitet; förhållandet stad och land; utrikespolitik; globalisering; EU; kommunismens fall; överordnade ideologier och/eller styrning (NPM); annat.

sedan individualiseringen, samtidigt som han hänvisar till Tage Erlander. ”Vi blir ett offer för vår egen politik. Kraven och förväntningarna stiger till en nivå som vi sedan inte riktigt kan leva upp till. Och lite grann tror jag att det är det här som vi har upplevt. Den frigörelse som vi som parti har hejat på, blir sedan, fullt naturligt, ett hot mot vår egen maktställning. Detta är det svåraste som finns för ett politiskt parti. Vår egen auktoritet ifrågasätts. Där är vi definitivt. Jag tycker inte att vi ska vara så rädda för det.¹² Men detta har förändrat förutsättningarna för politiken, och även förändrat vår politik. Det rör sig om en förskjutning från kollektiva lösningar till mer av individuella lösningar; det syns tydligt i förändringar av pensionssystemet och trygghetssystemen. Det där kan man se som en förändring av politiken i en individualistisk kanske till och med borgerlig riktning. Jag delar inte riktigt den beskrivningen, för jag ser det mer som en naturlig följd av att politiken faktiskt har lyckats göra människor mera självständiga. Det finns ingenting negativt eller hotfullt i det. Det betyder heller inte att man därmed inte är beredd att solidariskt dela med sig så att också andra kan få del av den här friheten. Men det är en tydlig förändring av politiken som ju har gjort oss som parti litet förvirrat ibland”.

Han ser också ett annat skäl till att tilltron till Socialdemokraterna har minskat under senare decennier. ”Sedan mitten på 1980-talet har vi ju haft ökade ekonomiska skillnader (klyftor) i Sverige – oavsett regering. Aldrig har vi varit så rika som nu, men ändå kan vi inte omfördela som tidigare. På grund av individualiseringen av lönebildningen har klyftorna ökat inom och mellan grupper, plus att folk har haft ett ökat (enskilt) sparande. Utbildning spelar också en allt större roll. Det här har påverkat tilliten till oss – man fortsätter tro på idén men slutar tro på vår förmåga att genomföra och försvara den. Detta är ett av grundskälen till att Socialdemokraterna har haft det kämpigt opinionsmässigt sedan mitten på 1980-talet – den minskade tilltron till vår grundidé att man med vardagsnet kan minska klyftorna”.

Trots att klyftorna har ökat så menar han å andra sidan att: ”Du vinner inga val genom att lova ökade klyftor. Idag är det nästan så att jämlikhet och rättvisa är ideologiskt neutrala ord. Det finns en stark känsla hos människor för att du ska ha rätt att kunna leva ett anständigt liv. Detta bygger på att vi är så pass rika att vi har råd. Det är därför vi störs så mycket av tiggare. Kanske att invandringen är på väg att rubba detta, på synen att välfärdsstaten är till för alla”.

Lars Stjernkvist återkommer till den ökade individualiseringen som gör att människor av förklarliga skäl blir mer politiskt rörliga. ”Man ifrågasätter auktoriteter. Som politiker inser du att du måste slåss för varenda väljare, det finns inga säkra väljare”. Liksom också Lena Micko är inne på så finner han därtill att politiken nästan har blivit mer materialistisk de senaste valrörelserna. ”Att

12 Är detta exempel på en sorts trivial lögn, en beskrivande självpeppning eller någon form av självsuggestion?

politik är lika med ekonomisk fördelning sitter djupt i en socialdemokratisk kontext”.

Teresa Carvalho konstaterar också att väljarna har blivit mera rörliga. ”Kanske är det därför man inte betraktar sig lika tydligt idag som tillhörande en viss samhällsklass – man har inte längre samma klassidentitet. Arbetarklassen har det idag också bättre. Vad är skillnaden på arbetarklass och medelklass idag?”. Hon finner att det för arbetarrörelsen till en början handlade mycket om utbildning och att se till så att arbetarklassen kunde göra klassresor, och nu är det många som har gjort det. ”Det är klart att detta påverkar. Många har fått det bättre helt enkelt”. Hon betonar också att svenska folket tycker relativt bra om minskade klyftor och om jämlikhet. ”Jag tror att Moderaterna har förstått det – och att detta är en del av förskjutningen”. Hon ser dock även att nya klyftor har uppstått. ”Kanske skulle man idag blanda den generella välfärden med mer riktade insatser. När människor hamnar utanför den generella välfärden och försäkringssystemen och annat – vilket är fallet idag – så bildas det ju en ny typ av underklass. Idag så är kanske problemet arbetslösheten, inte att arbetarna har dåliga arbetsvillkor”.

Hon ser vissa bestämda skillnader mellan sitt eget parti och Moderaterna vad gäller synen på politik. ”Både tilltron till politiken och i vilken utsträckning man vill använda sig av politiken är någonting som skiljer oss från Moderaterna. Hos Moderaterna grundar sig en del av den mest ideologiska övertygelsen faktiskt på ekonomin, och på idén om det självspelande pianot, där politikens roll faktiskt är att vara mer passiv, och skruva litet och se till att det går så smidigt som möjligt. Detta blir inte minst tydligt i europasamarbetet, kopplat till ekonomiska kriser, där man försöker bemöta ekonomiska kriser med ekonomiska mediciner och egentligen lämnar politiken på ett sätt som jag tycker är väldigt tråkigt. Resultatet blir att man hamnar i något slags teknokrati – och det är många som har det som något slags ideal, det ska man komma ihåg. Det är en tanke som skrämmer mig ganska mycket. Politik handlar inte bara om resultat. Politiken är ju delvis i första hand ett medel för att åstadkomma ett resultat, vi vill uppnå någonting, till exempel ökad jämlikhet. Men processen däromkring får man inte glömma bort. Jag tror att det är viktigt för människan att vara delaktig, att vara med och forma samhället”.

Göran Färm framhåller globalisering som en faktor som har gjort det svårare att ha en väldigt avvikande modell, till exempel vad gäller skattetrycket. ”När det närmade sig 55 % blev det litet för mycket kände vi – Sverige som nation alltså. Det ska räknas in i den här analysen. Detta omvärldstryck är en skillnad mot 1940-talet eller 1970-talet, som har gjort det svårare för extremständpunkterna”. Han menar även, liksom Lars Stjernkvist, att Sverige – jämfört med 1940-talet, men även med 1970- & 1980-talen – har genomgått något slags individualisering. ”Ideologierna i politiken har suddats ut litet grand, också de politiska partierna präglas mer av personfrågor. Det har blivit ett

slags personifiering av politiken. Jag vet inte hur mycket personvalssystemet har påverkat, men vi har fått ett ökat fokus på personer snarare än på sakpolitik. Det har inneburit en förändring i det politiska landskapet i Sverige, att rätt många av de gamla politikerna, från förr i tiden, hade haft svårare att klara sig i dagens medielandskap. Så att, både personifieringen av politiken men också individuella värderingar betyder mer, klass betyder litet mindre än vad det gjorde på 1940-, 50- och 1960-talen. Individuella värderingar betyder mer idag, det är inte alls lika självklart längre för en arbetare i LO-leden att rösta S, inte heller är det lika självklart för en tjänsteman med kanske litet bättre utbildning att rösta borgerligt. Utan du har fått en större social politisk rörlighet på det sättet, som bygger mer på individuella värderingar”.

Liksom Teresa Carvalho ser han utmaningar som bottnar i den sociala strukturens förändringar. ”Förändringar vad gäller social struktur och socio-ekonomi har gjort det svårare för socialdemokratin, som traditionellt har varit arbetarklassens parti. Arbetarklassen har krympt och är inte heller längre självklart socialdemokratisk – det har skapat större utmaningar för oss som parti. Därtill står idag stora delar av arbetarklassen utanför fackföreningsrörelsen till exempel inom hotell och restaurang, ävenså invandrare – men fler tjänstemän är idag socialdemokrater än vad som var fallet exempelvis på 1950-talet”. När det gäller det ökade inslaget av privata lösningar i välfärden så menar Göran Färm att det numera nog råder en rätt bred enighet om att det måste finnas tydliga kvalitetskrav.

Fjärde temat – del 2: Moderater om de bakomliggande faktorerna

Liksom flera av de andra intervjuade politikerna konstaterar Paul Lindvall att den sociala strukturen har förändrats. ”Vi är bland de länderna som har de minsta inkomstskillnaderna. Den sociala rörligheten har ökat. Denna faktor borde rimligen därmed förklara mindre”. När det gäller synen på välfärdsstaten och statens roll ser han liksom Fredrik Bergkvist att partierna har närmat sig varandra; ”mycket på grund av vår förnyelse. Så denna faktor har rimligen en mindre inverkan än tidigare (på partisystemet). Vi finner ju idag att det behövs en fungerande stat/välfärdsstat. Men det har också skett en förändring, en nedtoning, också från andra hållet, där staten inte längre ses som den frälsare som den kanske gjorde tidigare, typ 1968 och så. Denna övertro på staten avtog från typ slutet av 1970-talet, säkert också på grund av vår kritik”. Paul Lindvall finner vidare att vi i Sverige har ett synsätt där toleransen för skillnader vad gäller inkomst- och förmögenhetsfördelning är ganska låg. ”Mitt parti tycker att det är ok med vissa skillnader. Att minska bidragsberoendet är den viktigaste åtgärden”. Han menar också att det på grund av internationaliseringen nog inte går att ha ett allt för avvikande skattesystem i Sverige – vad gäller bolagsskatter

men också inkomstskatter – idag jämfört med andra länder, om man beaktar också den ökade rörligheten och risken för att folk lämnar landet.

Han tror dock inte riktigt på det där med ideologiernas död och gemensamma överordnade ideologier. ”För någonstans i människans natur så ligger det att ha litet olika uppfattningar om hur olika saker ska organiseras och om hur olika saker ska hanteras. Jag är mer orolig vad gäller att de grundläggande liberala fri- och rättigheterna – äganderätten – kommer att ifrågasättas mer framöver. De liberala öppna samhällena är under stort tryck från olika håll i Europa, inte nödvändigtvis från vänster – utan inte minst från nationalister, auktoritära rörelser, även i delar av mellanöstern. Det liberala perspektivet har alltså inte segrat en gång för alla”.

För Betty Malmberg är frågan om inkomst- och förmögenhetsfördelning hela tiden levande. ”Det var ju litet för att aktualisera den som alliansregeringen drev på vad gäller jobbskatteavdraget – för att möta att det finns en skev uppfattning att borgerliga partier ska gynna de rika/sina. För oss var det en jämlikhetsreform”. Hon ser inga jättestora skillnader mellan socialdemokrater och moderater vad gäller organisationsstil och partikultur ”Men det finns vissa interndemokratiska skillnader, till exempel vad gäller hur vi får fram riksdagsledamöter”.

Gunilla Carlsson stämmer in i sina partikollegors bild av den ändrade synen på välfärdsstaten inom Moderaterna i modern tid – men med en något annan motivering. ”Den har ändrats väldigt mycket inom mitt parti, just för att, jag tror att det ekonomiskt effektiva är väsentligt – du sprider riskerna, alltså; om alla är med och betalar till en sjukförsäkring så sprider vi riskerna för dem som skulle råka drabbas. Om vi har ett väl fungerande utbildningssystem som skalar fram talanger och där alla har lika hög nivå på läskunnighet och annat, och där vi succesivt höjer den, så kommer vi också att höja vårt lands välfärd. Om alla är vaccinerade så får vi bättre... ja det är så många sådana här skalfördelar”.

Hon talar vidare om den ökade valfriheten under alliansen som leder till ökad jämförbarhet men samtidigt har en kostnadsdrivande effekt. ”Jag välkomnar en debatt exempelvis om det fria skolvalet, vad det har betytt för segregering och brist på integration. Vi har gått långt internationellt där. Det blev ideologiskt där; när vi får chans till ändring av ett system som detta, då har vi en enorm tilltro till marknaden. Också vad gäller vårdvalet, det finns en överkonsumtion av vård i Stockholm – jag ser att det finns en risk där. Det vi ville försäkra oss mot har liksom fått stryka på foten”. Alliansens satsning på ökad valfrihet medförde också kostnadsdrivande effekter.

Gunilla Carlsson gör också flera reflektioner runt relationen stad och land, eller storstad och glesbygd. ”Hur får vi ett land att hålla ihop när vi lever så olika? Med allt färre som bor i glesbygd blir det en dimension här. Sd drar fördel av detta, de går ju fram i orter som har blivit övergivna. Det finns också något sorts snobbism från de stora partierna här. Klassiskt så kan ju centern se detta

problem. Vi moderater påbörjade ett samtal om detta, men det ebbade ut, och vi har ju väldigt urbana väljargrupper. Sedan så har vi även den här ringdansen med journalisterna, som ju också är urbana. Jag tror att detta kommer tillta, att folk vill vara del av städernas framgångssagor. Och det skapar då en annan skärningslinje”.

Sammantaget framträder under detta tema en i stora stycken rätt så samstämmig men också delvis varierad samt individuell och särpräglad bild – såväl inom de båda partierna som mellan dem. Det som sägs om de bakomliggande faktorerna har som regel uppenbart stöd i forskningen och just inget av det som sägs om dessa faktorer framstår som direkt felaktigt eller orimligt.¹³ Få eller inga kopplingar kan således göras till idealtypen A, ”Politik som ett osakligt spel”. Som särskilt intressanta i ljuset av politikens komplexitet framstår Lars Stjernkvists och Göran Färms uppvisade insikter om den begränsning som samhällets ökade individualisering innebär för socialdemokratin; liksom Gunilla Carlssons insikter om de praktiska konsekvenserna av den moderata ideologins stora tilltro till marknaden inom det fria skolvalet och vårdvalet. Hit hör också Lars Stjernkvists tankar om socialdemokratins minskade förmåga att omfördela resurser – trots ett ökat välstånd – samt Teresa Carvalhos oro för att teknokrati riskerar att ersätta politik. Utsagor som dessa uttrycker självinsikt och klarsyn om politikens komplexitet och begränsningar i enlighet med idealtyp B.¹⁴

Slutsatser

Idealtypen ”Politik som ett osakligt spel” vinner inte stöd i intervjuerna över de fyra temana. Endast marginella spår av denna idealtyp återfinns i materialet. Således förekommer det i materialet få eller inga mera självklara uttryck för obesvarade frågor, flagranta lögner eller förvanskade fakta, uppenbart bristande insikter om politikens komplexitet och begränsningar, förtal av den politiska motståndaren eller ovilja att erkänna misstag. Om idealtypen ”Politik som ett osakligt spel” främst skulle ha varit för handen så hade det hela sett väldigt annorlunda ut; då skulle inte minst ett stort mått av lögner ha präglat intervjusvaren. Politikerna i denna studie är inriktade på att lyfta fram verklig oenighet snarare än att framhålla ritualiserade oenigheter om sådant som förvandlar politik till ett osakligt spel. Det huvudsakliga resultatet i denna studie

13 Flera av politikerutsagorna i detta avsnitt kretsar runt faktumet att svenskt väljarbeteende idag präglas av fenomen som minskad klassröstning och partiidentifikation, ökad samsyn runt välfärdsstaten och rörlighet bland väljarna, samt inte minst en ökad åsiktsröstning (Oscarsson & Holmberg 2016).

14 De socialdemokratiska reflektionerna kring den ökade individualiseringen och partiets minskade förmåga att omfördela – som jag här presenterar som indikationer på politikens komplexitet och begränsningar – kan ju också ses som uttryck för Hinnfors’ tal om ideologisk vilshenhet och reformstopp, även som led i någon form av händelsekedja.

betyder förstås inte att så är fallet på alla andra arenor eller nivåer, platser i världen och i tiden; men indikerar hursomhelst att idealtypen ”Politik som ett osakligt spel” inte är allena rådande.

Det är dock svårt att mera definitivt eller exakt ange i vilken mån idealtypen ”Politik som oenighet i sak” vinner stöd i materialet. Talar för den gör att de intervjuade politikerna är sakliga och inte uppenbart förvanskar – bedömt utifrån att deras svar dockar tämligen väl med tidigare forskning. Exempel finns även på att de ser politikens komplexitet och begränsningar. De förtalar inte sina motståndare och tillstår ibland att de – eller deras partier – gör misstag. Men hur mycket komplexitet ska de se och hur många misstag ska de tillstå? Och hur ska aspekten att de bör arbeta tillsammans när de kan operationaliseras eller avgöras? Begränsande faktorer här är det breda ämnet och det tämligen öppna semistrukturerade sättet att ställa frågorna; samtidigt kan idealtyper som heuristiska konstruktioner och redskap sällan eller aldrig på ett mera fullständigt sätt förväntas spegla alla delar av en viss verklighet.

Att formulera relevanta idealtyper är därtill ett konststycke i sig. Möjligen är idealtypen ”Politik som ett osakligt spel” i allt för hög grad formulerad utifrån tolkningar av folks uppfattningar snarare än utifrån forskares kunskaper om hur politiker uppträder. Kanske återfinns den främst i medborgarnas huvuden och föreställningar snarare än hos deras representanter? Men om det trots allt ändå är så att utbredningen av aspekterna enligt idealtypen ”Politik som ett osakligt spel” de facto ökar på olika håll i världen idag kan den främsta anledningen till det nog antas vara att detta uppfattas ge politiska fördelar. Förstått på detta sätt blir exempelvis Donald Trumps flagranta lögner mer begripliga.

Denna studie har ju syftat till att pröva tanken att politiker på ett mera genomgående sätt präglas av idealtypen ”Politik som ett osakligt spel”; att de är så inne i den och är så påverkade av den att de nästan inte kan ta sig ur den. Så har alltså i denna studie inte visat sig vara fallet. Vad kan detta bero på? Låt oss hoppas att intervjupersonerna i den här studien snarare ser det som i olika avseenden mera fördelaktigt att verka under aspekterna av idealtypen ”Politik som oenighet i sak” och att denna hållning har en så stor utbredning som möjligt bland dagens politiker – beroende på att politikens villkor väsentligen inte är sådana att de fordrar och danar främst hårdhudade och oärliga representanter, utan sinne för proportioner.

Referenser

- Bennett W, Lance & Livingston, Steven, 2018. “The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions”, *European Journal of Communication* 33 (2), s. 122–139.
- Clayton Thomas, John, 1975. *The Decline of Ideology in Western Political Parties: A study of Changing Policy Orientations*. London: Sage publications.

- Corbett, Jack, 2014. "But why do we need politicians? A critical review", *Policy Studies* 35 (5), s. 498-512.
- Corbett, Jack, 2015. "Someone has to do it: towards a practical defence of politicians", *Contemporary Politics* 21 (4), s. 468-484.
- Corbett, Jack, 2016. "Diagnosing the Problem of Anti-Politicians: A Review and an Agenda", *Political Studies Review* 14 (4), s. 534-543.
- Dalton, Russel J., M. Farrell, David & McAllister, Ian, 2013. *Political Parties and Democratic Linkage How Parties Organize Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Ekengren, Ann-Marie & Oscarsson, Henrik, 2015. "Ett liv efter Nya Moderaterna?", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 117, nr 2, s. 153-168.
- Elster, Jon, 1982. "Marxism, Functionalism and Game theory. The Case for Methodological Individualism", *Theory and Society* 11, s. 453-482.
- Fuller, Steve, 2018. *Post-Truth. Knowledge as a Power Game*. Anthem Press.
- Hadenius, Axel, 1981. *Spelet om skatten. Rationalistisk analys av politiskt beslutsfattande*. Stockholm: Norstedts.
- Hermansson, Jörgen, 1990. *Spelteorins nytta. Om rationalitet i vetenskap och politik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hinnfors, Jonas, 2015. "Socialdemokraterna: Från klar vaghet till vag klarhet", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 117, nr 2, s. 137-152.
- Hinnfors, Jonas & Malena Rosén Sundström, 2015. "Ett val, tre arenor, åtta partier – en partialanalys av riksdagsvalet 2014", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 117, nr 2, s. 121-135.
- Karlsson, David & Gilljam, Mikael, 2014. "Politiker till vänster och höger", s. 23-40 i Karlsson & Gilljam (red.), *Svenska politiker. Om de folkvalda i riksdag, landsting och kommun*. Stockholm: Santérus.
- Katz, Richard & Peter Mair, 1995. "Changing Models of Party Organisation and Party Democracy", *Party Politics* 1 (1), s. 5-28.
- Kirchheimer, Otto, 1990. "The Catch-all Party", s. 50-60 i Mair, Peter (red.), *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press.
- Lewin, Leif, 2017. *Ideologi och strategi. Svensk politik under 130 år*. Sjätte upplagan. Carlsson.
- Lindbom, Anders, 2010. "Moderaterna och välfärdsstaten", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 112, nr 2, s. 143-152.
- Lindström, Martin, 2020. "Moderaternas ideologiska grundsyn. En uppföljning av debatten under det sena 1900-talet", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 122, nr 1, s. 5-29.
- Machiavelli, Niccolò, 2009. *Fursten*. Stockholm: Natur & Kultur Allmänlitteratur.
- Mair, Peter, 1990. "Introduction", s. 1-22 i Mair, Peter (red.), *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press.
- Mouffe, Chantal, 2005. *The Democratic Paradox*. Verso: London & New York.
- Naurin, Elin, 2009. *Promising democracy: parties, citizens and election promises*. University of Gothenburg.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, 2016. *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Pfiffner, James P., 2020. "The Lies of Donald Trump: A Taxonomy", s. 17-40, i Lamb, Charles M. & Neiheisel, Jacob R. (red.), *Presidential Leadership and The Trump Presidency. Executive Power and Democratic Government*. Palgrave Macmillan.

Platon, 2019. *Staten*. Modernista.

Resnick, Brian, 2017. "Trump supporters know Trump lies. They just don't care", *Vox* 2017-07-10.

Rose, Nikolas, 1999. *Powers of Freedom. Reframing political thought*, ninth printing (2010). Cambridge: Cambridge University Press.

Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.

Tingsten, Herbert, 1966. *Från idéer till idyll: Den lyckliga demokratin*. Stockholm: Norstedt.

Weber, Max, 1977. "Politik som yrke", i översättning av Aino & Sten Andersson. Göteborg: Korpen.

Wikforss, Åsa, 2017. *Alternativa fakta. Om kunskapen och dess fiender*. Falun: Fri tanke.

Wright, Tony, 2013. "What Is It About Politicians?", *The Political Quarterly* 84 (4), s. 448-453.

INTERVJUER

Paul Lindvall, M, Linköpings kommun, 2014-10-17.

Lena Micko, S, Linköpings kommun, 2014-10-23.

Lars Stjernkvist, S, Norrköpings kommun, 2014-10-24.

Fredrik Bergkvist, M, Norrköpings kommun, 2014-10-24.

Teresa Carvalho, S, riksdagsledamot, 2015-08-28.

Betty Malmberg, M, riksdagsledamot, 2015-11-09.

Göran Färm, S, f.d. europaparlamentariker, 2015-12-08.

Gunilla Carlsson, M, f.d. europaparlamentariker, 2015-12-14.